

ORZECZNICTWO

• TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY

W wyroku z dnia 8 października 2013r. Sygn. akt K 30/11 – TK orzekł:

1. Art. 81 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, ze zm.) w zakresie, w jakim nie przewiduje sądowej kontroli zarządzenia prezesa sądu o odmowie wyznaczenia obrońcy z urzędu dla oskarżonego, który złożył wniosek w trybie art. 78 § 1 ustawy – Kodeks postępowania karnego, jest niezgodny z art. 42 ust. 2 w związku z art. 45 ust. 1 i z art. 78 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Art. 78 § 2 ustawy powołanej w punkcie 1 w zakresie, w jakim nie przewiduje zaskarżenia postanowienia sądu o cofnięciu wyznaczenia obrońcy z urzędu, jest niezgodny z art. 78 w związku z art. 42 ust. 2 Konstytucji.

Stanowisko w tej sprawie zajął:

- **RPO** – stwierdzając m.in., że zarówno zarządzenie prezesa sądu, jak i postanowienie wydane przez sąd ingerują bezpośrednio w konstytucyjnie chronione prawo do obrony. Ponadto zarządzenie prezesa sądu o odmowie wyznaczenia obrońcy z urzędu oraz postanowienie sądu o cofnięciu wyznaczenia obrońcy z urzędu nie są wydawane w okolicznościach tak jednoznacznych i wykluczających ryzyko pomyłki, by w świetle standardów konstytucyjnych, mogły uzasadniać wyłączenie drogi odwoławczej
- **Sejm reprezentowany przez Marszałka Sejmu** – stwierdzając m.in., że w odniesieniu do tych dwóch rozstrzygnięć nie występują bowiem szczególne okoliczności uzasadniające posłużenie się przez ustawodawcę ograniczeniem prawa do zaskarżania orzeczeń wydanych w pierwszej instancji. Jego zdaniem prawo do zaskarżenia stanowi istotny składnik „sprawiedliwości proceduralnej”, będącej jednym z komponentów prawa do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji). Ocenny charakter przesłanek ustanawiania obrońcy z urzędu przemawia dodatkowo za wprowadzeniem kontroli rozstrzygnięć podejmowanych w tej sprawie już na etapie postępowania w pierwszej instancji.

- **Prokurator Generalny** – stwierdzając m.in., że choć prawo do zaskarżania orzeczeń i decyzji wydawanych w pierwszej instancji (art. 78 Konstytucji) nie ma charakteru absolutnego – to jednocześnie brak jest dostatecznie uzasadnionych powodów wyłączenia tego prawa w ramach przepisów k.p.k. kwestionowanych we wniosku RPO.

Proponowane zmiany Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego - zmierzają one w stronę poszerzenia dostępu do pomocy prawnej na etapie postępowania sądowego. Zasadą ma być korzystanie przez podejrzanego z prawa ubogich na etapie postępowania przygotowawczego. Wyznaczanie obrońcy z urzędu w ramach postępowania sądowego **nie będzie uzależnione od sytuacji majątkowej oskarżonego**

Z uzasadnienia:

Trybunał w uzasadnieniu do wyroku podkreślił znaczenie omawianych przepisów wskazując, że ocena mechanizmu procesowego określonego w art. 81 § 1 k.p.k. przez pryzmat konstytucyjnych gwarancji prawa do obrony (art. 42 ust. 2 Konstytucji) prowadzi do wniosku, że **wyznaczenie obrońcy z urzędu – niezależnie od tego, czy dokonywane jest w ramach obrony obligatoryjnej na podstawie art. 79 § 1 i 2 oraz art. 80 k.p.k., czy też na podstawie art. 78 § 1 k.p.k. – jest rozstrzygnięciem o sposobie korzystania przez oskarżonego z prawa do obrony.**

Należy dodać, że podobny sposób postrzegania rozstrzygnięć procesowych dotyczących obrońcy z urzędu w kontekście podmiotowego prawa do obrony jest przyjmowany również w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Odmowa przyznania oskarżonemu obrońcy z urzędu w postępowaniu karnym była podstawą stwierdzonego przez ten sąd naruszenia gwarancji wynikających z art. 6 § 1 i 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. z 1993 r. Nr 1, poz. 284, ze zm.) (por. wyrok z 11 czerwca 2013 r. w sprawie Kowalski przeciwko Polsce, nr 43316/08).

Brak możliwości wyłączenia zaskarżenia TK argumentuje następująco:

„Podstawowym argumentem wskazującym na brak możliwości odstąpienia od zaskarżalności negatywnego rozstrzygnięcia podjętego w trybie art. 81 § 1 w związku z art. 78 § 1 k.p.k. jest istota sprawy, której dotyczy. Określenie sposobu realizacji przez oskarżonego prawa podmiotowego do obrony dotyczy jednej z podstawowych gwarancji wyznaczających jego status w ramach postępowania karnego. Analizowane tutaj rozstrzygnięcie ma – co prawda – charakter odrębny od postępowania, w ramach którego sąd sprawuje wymiar sprawiedliwości, wypowiadając się na temat odpowiedzialności karnej, jakiej podlegać ma jednostka. Określenie sposobu prowadzenia obrony w zasadniczym stopniu kształtuje jednak sytuację faktyczną oskarżonego. Trybunał Konstytucyjny nie wypowiada się w tym miejscu na

temat tego, czy występowanie w postępowaniu karnym bez pełnomocnika może obniżać skuteczność obrony z uwagi na brak merytorycznego przygotowania oskarżonego. Z punktu widzenia oskarżonego rozstrzygnięcie o ewentualnym przyznaniu obrońcy z urzędu istotnie określa sposób prowadzenia obrony w jej formalnym znaczeniu. Rozstrzygnięcie dotyczące „prawa ubogich” w oczywisty sposób dotyka sfery obrony w znaczeniu formalnym, wiążąc się ściśle z ekonomicznym aspektem realizowania tego prawa (por. wyrok z 26 lipca 2006 r., sygn. SK 21/04, OTK ZU nr 7/A/2006, poz. 88, cz. VI, pkt 6 uzasadnienia). Powinno zatem podlegać sądowej kontroli.

Trybunał Konstytucyjny zwraca również uwagę na ważne argumenty systemowe. Po pierwsze, zgodnie z art. 117 § 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm., dalej: k.p.c.) osoba fizyczna, niezwolniona przez sąd od kosztów sądowych, może się domagać ustanowienia adwokata lub radcy prawnego, jeżeli złoży oświadczenie, z którego wynika, że nie jest w stanie ponieść kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny. Orzeka o tym sąd, w którym sprawa ma być wytoczona lub się toczy (art. 117 § 4 k.p.c.). Na postanowienie odmawiające ustanowienia adwokata lub radcy prawnego lub ich odwołanie przysługuje zażalenie (art. 394 § 1 pkt 2 k.p.c.) kierowane do sądu, który je wydał. Jeżeli sąd ten nie uwzględni zażalenia, a przy tym stwierdzi, że nie ma ono braków formalnych, przekazuje je wraz z aktami sprawy sądowi drugiej instancji do rozpoznania. Wydaje się, że skoro rozstrzygnięcia dotyczące przyznania bądź odmowy przyznania obrony z urzędu w procedurze cywilnej podlegają merytorycznej kontroli sądu, to tym bardziej sądowa weryfikacja powinna dotyczyć tych samych zagadnień na gruncie procesu karnego”.

Zaskarżalność na tle prawporównawczym

Prawo pomocy, obejmujące zwolnienie od kosztów sądowych oraz ustanowienie adwokata, radcy prawnego, doradcy podatkowego lub rzecznika patentowego, jest przewidziane również w ustawie z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. z 2012 r., poz. 270, ze zm. dalej: p.p.s.a.). Sąd, na posiedzeniu niejawnym, wydaje postanowienie o przyznaniu lub odmowie przyznania prawa pomocy. Rozstrzygnięcie to może podlegać merytorycznej weryfikacji wojewódzkiego sądu administracyjnego (art. 259 § 1 p.p.s.a.).

TK w swym uzasadnieniu ograniczył się zatem do stwierdzenia, że konstytucyjne gwarancje przewidziane w powołanych przez RPO wzorcach kontroli nie zostały urzeczywistnione przez

ustawodawcę. Przesądając o konieczności stworzenia mechanizmu zaskarżalności rozstrzygnięć podejmowanych na podstawie art. 81 § 1 w związku z art. 78 § 1 k.p.k., Trybunał Konstytucyjny nie wypowiedział się w tym miejscu o tym, jaki model ich weryfikacji należy zastosować. W tym kontekście aktualny pozostaje pogląd przyjęty w orzecznictwie Trybunału, że „konstytucyjna kwalifikacja konkretnych środków zaskarżenia pozostawionych przez prawodawcę do dyspozycji strony uwzględniać musi całokształt unormowań determinujących przebieg danego postępowania”.

. Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że cofnięcie wyznaczenia obrońcy z urzędu na podstawie art. 78 § 2 k.p.k. dotyczy kwestii mającej zasadnicze znaczenie z punktu widzenia realizacji przez oskarżonego przysługującego mu prawa do obrony w procesie karnym. Zarówno cofnięcie wyznaczenia obrońcy z urzędu, jak i uprzednio analizowana odmowa jego wyznaczenia determinują sytuację procesową oskarżonego, przesądając o konieczności zmiany sposobu korzystania przez niego z gwarancji prawa do obrony w znaczeniu formalnym. W sytuacji braku wyznaczenia obrońcy z wyboru oraz cofnięcia wyznaczenia obrony z urzędu, oskarżony musi samodzielnie przedstawiać przed sądem swoją sprawę. Oczywiście jest zatem, że rozstrzygnięcie sądu na podstawie art. 78 § 2 k.p.k. oddziałuje bezpośrednio na tę sferę uprawnień oskarżonego, które wynikają z gwarancji prawa do obrony (art. 42 ust. 2 Konstytucji). Powinna ona zatem podlegać merytorycznej weryfikacji i nie może być objęta wyjątkiem, o którym mowa w art. 78 zdaniu drugim Konstytucji.

Trybunał Konstytucyjny nie znalazł argumentów, które mogłyby w sposób konstytucyjnie satysfakcjonujący uzasadniać wyłączenie zasady zaskarżalności orzeczeń sądowych w odniesieniu do postanowienia sądu o cofnięciu wyznaczenia obrońcy z urzędu w sytuacji określonej w art. 78 § 2 k.p.k.

- **SĄD NAJWYŻSZY**

UCHWAŁY SN

UCHWAŁA SN I KZP 8/13

W sprawie o sygnaturze akt **I KZP 8/13** Sąd Najwyższy dnia 25 września 2013r. po rozpoznaniu w Izbie Karnej na posiedzeniu w dniu 25 września 2013 r., przedstawionego na

podstawie art. 60 § 1 i § 2 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r. poz. 499), wniosku Prokuratora Generalnego z dnia 29 maja 2013 r. (PG IV KP 7/13) o podjęcie w składzie siedmiu sędziów Sądu Najwyższego uchwały mającej na celu rozstrzygnięcie występujących w orzecznictwie Sądu Najwyższego rozbieżności w wykładni prawa i wyjaśnienia następującego zagadnienia prawnego:

“Czy powołanie przez sąd, a w postępowaniu przygotowawczym przez prokuratora - na podstawie art. 202 § 3 k.p.k. - biegłego lekarza seksuologa do udziału w wydaniu opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego, w zakresie zaburzeń preferencji seksualnych, następuje z urzędu, czy wyłącznie na wniosek biegłych psychiatrów, o którym mowa w art. 202 § 2 k.p.k.?”

podjął uchwałę:

„Powołanie przez sąd, a w postępowaniu przygotowawczym przez prokuratora – na podstawie art. 202 § 3 k.p.k. – biegłego lekarza seksuologa do udziału w wydaniu opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego, w zakresie zaburzeń preferencji seksualnych, nie wymaga wniosku biegłych lekarzy psychiatrów, o którym mowa w art. 202 § 2 k.p.k.”

Z uzasadnienia

W aktualnym stanie prawnym przepis art. 202 § 3 k.p.k. stanowi samodzielną podstawę do powołania przez sąd, a w postępowaniu przygotowawczym przez prokuratora, biegłego lekarza seksuologa do udziału w wydaniu opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego w zakresie zaburzeń preferencji seksualnych. W konsekwencji, nie podważa ona także kolejnych zapatrywań składu powiększonego, zarówno co do tego, że obowiązek powołania biegłego seksuologa aktualizuje się z chwilą, gdy ujawnią się wątpliwości co do zaburzenia preferencji seksualnych oskarżonego, a biegły ten nie wydaje opinii odrębnej i jego wnioski powinny być zawarte w opinii kompleksowej, albowiem powoływany jest do „udziału” w wydaniu opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego, jak i co do tego, że dopuszczenie biegłego lekarza seksuologa do udziału w wydaniu takiej opinii nie musi być poprzedzone wnioskiem biegłych lekarzy psychiatrów.

UCHWAŁA SN I KZP 6/13

W sprawie o sygnaturze akt **I KZP 6/13** Sąd Najwyższy dnia 1 października 2013r. po rozpoznaniu w Izbie Karnej na posiedzeniu w dniu 1 października 2013 r., przedstawionego na podstawie art. 441 § 1 k.p.k. w zw. z art.109 § 2 k.p.s.w. przez Sąd Okręgowy w Z. postanowieniem z dnia 16 kwietnia 2013 r., [...], zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy:

“Czy brak pouczenia lub mylne pouczenie pełnomocnika oskarżyciela posiłkowego o terminie wniesienia środka zaskarżenia, daje na podstawie art. 16 § 1 k.p.k. podstawę do uchylecia się przez samego pełnomocnika lub jego mocodawcę od ujemnych skutków procesowych uchybienia terminowi do wniesienia tegoż środka, poprzez żądanie przywrócenia terminu do jego wniesienia wskazując, iż niedotrzymanie terminu zawitego było od nich niezależne?”

podjął uchwałę:

Pełnomocnik oskarżyciela posiłkowego nie może uchylić się od ujemnych konsekwencji procesowych zaniedbań wynikających z udzielenia mu mylnego pouczenia przez organ procesowy; w szczególności nie stanowi to przyczyny niezależnej od strony, uzasadniającej przywrócenie terminu zawitego.

Z uzasadnienia

Korzystanie w procesie z pomocy profesjonalnego pełnomocnika wiąże się dla strony nie tylko z określonymi korzyściami, ale i z pewnym ryzykiem. To ostatnie wydaje się być jednak akceptowalne, gdyż zdaje się być nieproporcjonalnie mniejsze, niż korzyści. Zasadne, w świetle ustawowej regulacji, jak i zgodne z doświadczeniem życiowym, jest założenie, że strona udzielając pełnomocnictwa godzi się ponosić procesowe konsekwencje ewentualnych zaniedbań pełnomocnika. W ocenie Sądu Najwyższego, dotyczy to również zaniedbań wywołanych brakiem pouczenia bądź pouczeniem mylnym, skoro przy zachowaniu wymaganej staranności, pełnomocnik winien mimo to należycie wykonać procesowe uprawnienie lub obowiązek.

UCHWAŁA SN I KZP 5/13

W sprawie o sygnaturze akt **I KZP 5/13** Sąd Najwyższy dnia 25 września 2013r. po rozpoznaniu w Izbie Karnej na posiedzeniu w dniu 25 września 2013 r., przedstawionego na podstawie art. 59 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. 2013, poz. 499, j.t.) przez Sąd Najwyższy w składzie trzech sędziów, postanowieniem z dnia 6 marca 2013 r., sygn. akt V KK 3/13, do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi Sądu Najwyższego zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy:

„Czy w postępowaniu apelacyjnym sąd kontrolujący wyrok wydany w trybie art. 343 k.p.k., uprawniony jest do dokonania zmiany orzeczenia sądu I instancji na zasadach ogólnych, z uwzględnieniem modyfikacji wynikającej z art. 434 § 3 k.p.k., czy też zmiana taka wymaga zgody stron porozumienia zawartego w trybie art. 335 k.p.k.?”

podjął uchwałę:

Kontrolę instancyjną wyroku wydanego w trybie określonym w art. 343 k.p.k., poza modyfikacją wynikającą z art. 434 § 3 k.p.k., przeprowadza się na zasadach ogólnych.

Z uzasadnienia

Zdaniem SN W szczególności, jako oczywista jawi się konstatacja, że „upadek” porozumienia wraz z zaskarżeniem wyroku wydanego przez sąd pierwszej instancji powoduje, iż reformatoryjne orzekanie następuje niezależnie od zgody stron na korektę orzeczenia, ale także przy braku możliwości sięgania po szczególne uprzywilejowanie oskarżonego wynikające z art. 343 § 1 i 2 k.p.k. Jeśli sąd odwoławczy nie znajdzie podstaw do uchylecia lub zmiany zaskarżonego wyroku wydanego w trybie określonym w art. 343 k.p.k., utrzyma tenże wyrok w mocy, albowiem nie do przyjęcia jest dopuszczenie odmiennego orzeczenia w sytuacji niedopatrzenia się jakichkolwiek uchybień podniesionych w środkach odwoławczych lub podlegających uwzględnieniu z urzędu. Utrzymany więc zostanie w mocy wyrok wydany w uwzględnieniu wniosku o którym mowa w art. 335 k.p.k., chociaż porozumienie, które pozwoliło na wydanie takiego orzeczenia, przestało obowiązywać. Ważne jest jednak to, że obowiązywało w chwili, gdy zapadł wyrok poddany kontroli odwoławczej. Jeżeli natomiast sąd odwoławczy, po zerwaniu porozumienia, orzeka odmiennie, to podstawą jego rozstrzygnięć nie może być ani samo porozumienie, ani przepisy, które stosować wolno jedynie uwzględniając wniosek na tym porozumieniu oparty.

POSTANOWIENIE SN

POSTANOWIENIE SN I KZP 10/13

W sprawie o sygnaturze akt **I KZP 10/13** Sąd Najwyższy dnia 25 września 2013r. po rozpoznaniu w Izbie Karnej na posiedzeniu przedstawionego na podstawie art. 441 § 1 k.p.k. przez Sąd Apelacyjny w K., postanowieniem z dnia 4 lipca 2013r., [...], zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy:

Czy użyte w treści art. 299 § 1 k.k. sformułowanie “środki płatnicze, instrumenty finansowe, papiery wartościowe, wartości dewizowe, prawa majątkowe lub inne mienie ruchome lub nieruchomości, pochodzące z korzyści związanych z popełnieniem czynu zabronionego”, oznacza, że przedmioty i prawa, które zostały uzyskane za pomocą czynu zabronionego, a więc pochodzą bezpośrednio z tego czynu, nie mogą być przedmiotem wykonawczym przestępstwa “prania

brudnych pieniędzy”, a w konsekwencji również, w zasadniczej większości przypadków, sprawca przestępstwa źródłowego nie może dopuścić się występku z art. 299 § 1 k.k.?

postanowił:

Na podstawie art. 441 § 2 k.p.k. przekazać rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego powiększonemu składowi Sądu Najwyższego

Z uzasadnienia

Przedstawione w sprawie wątpliwości interpretacyjne związane zwłaszcza z rozumieniem przedmiotu czynności wykonawczej przestępstwa prania brudnych pieniędzy, ale również jego podmiotu, a także szczególna doniosłość tego zagadnienia prawnego dla praktyki wymiaru sprawiedliwości uzasadniają skorzystania z możliwości przewidzianej w art. 441 § 2 k.p.k. i przekazanie jego rozstrzygnięcia składowi powiększonemu.